

SKOGSTRIPTYK

I.

En bit bort från där jag bor finns en plats jag kallar Bäverdalen. Namnet kan te sig överdrivet grandios, för det handlar i huvudsak om en ganska blygsam ravin ned mot ån, men där finns en slags ro och skönhet som betyder mycket för mig; den grova granen vid strandkanten, björkarna och asparna som tippat över ån med eller utan hjälp från bävrarna, vattnet som kränger sig genom tiden – allt detta fungerar för mig som en slags existentiell silkeskokong mitt i vardagen, ett rum att träda in i när omvärldsbrusets agenter är mig hack i hälarna. De kan sikta på mig med skarpladdade vapen, men hinner jag bara fram till Bäverdalen vet jag att deras kulor kommer att studsas tillbaka mot dem själva, här är jag skyddad av trädens stammar och kronor, av markens håligheter, av vattnets porlande klangvärldar. ”Allt skräp som häftar vid människovarendet faller av.”

Fågelvägen är det knappt en och en halv kilometer dit, på skidor kan man gena över den odlade marken och genom skogen. Om man istället vandrar och något så när lydigt följer kanten på åkrarna innan skogen tar vid, blir det nästan en halv kilometer längre. Det är dock inte därför jag vanligen tar mig till Bäverdalen på skidor, utan det beror snarare på att snön döljer en del av de värsta övergreppen på naturen i området, eller åtminstone lindar in dem i något som är lite mindre skarpt och iögonfallande. Att de rätlinjiga åkrarna under skidorna är förgiftade är mindre påtagligt när jag inte kan se dem eller den ej av ogräs befläckade spannmål de bär, och hyggenas förödelse blir till ett mindre skrämmande vitt fält när stubbarna och körskadorna packats in för säsongen.

Jag har bott här i nästan 20 år och under den tiden har jag sett hur landskapet drastiskt förvandlats. Eller kanske är det inte så drastiskt som jag vill göra gällande, för jag hör ytterst sällan någon annan i byn kommentera saken. Detta är något jag funderar en hel del över, ursprunget till vad jag inte kan uppfatta som annat än likgiltighet inför vad som sker med de omedelbara omgivningarna. Det sägs ofta av landsbygdsbor att de bor på landet för att vara nära naturen, men någon kärlek till naturen – dess egenvärde, dess rätt att någon gång leva utan mänskliga ingrepp – är svår att finna. Kärleken tycks mig snarare riktad till sådant som billigt boende, jakt, lätthet att äga och framföra maskiner.

Nedanförl min gård har stora ytor skog kalavverkats. Naturvärdena (höga likväl som ringa) och åldern (gammal likväl som ung) på skiftena varierade, men merparten avverkades för att omvandlas till åker. Detta är i sig en aning anmärkningsvärt i norra Västerbotten, då byarna, denna inkluderad, vanligen har gott om mark mer eller mindre i träda.

Avverkningsanmälan för ett av de största hyggena gjorde gällande att avverkningen skulle ske för ”annat ändamål”, vilket merendels betyder omvandling till åker- eller betesmark, och då tilläts att samtliga träd inom det anmälda området tas bort. Den hänsyn som i den bästa av världar ska tas vid avverkning på ett skifte som är tänkt att fortsätta nyttjas för skogsbruk åsidosätts med andra ord vid detta förfarande. En sådan här omvandling av skogen ska vara klar inom tre år. Det har nu gått över tio år sedan avverkningen, men än så länge har där varken skett någon vallskörd eller strövat några betesdjur andra än de vilda. Av oklar anledning har Skogsstyrelsen inte gjort någon uppföljning av det hela.

Även andra områden har avverkats med samma motivering. Inte heller dessa har ännu blivit färdigställda i enlighet med respektive anmälan. Man kan spekulera i om tillvägagångssättet snarare syftar till att möjliggöra ett maximalt virkesuttag, när någon hänsyn ej behöver lämnas. Detta innefattar förstås den önskvärda kantzonen mot ån, vid den ovan beskrivna skogen helt borttagen. Sammalunda har förvisso skett vid alla andra till ån angränsande avverkningar, också där fortsatt skogsbruk förväntas råda. Att kantzoner försvinner är givetvis illa oavsett varför de gör det, men när skog tas bort för att istället bli konventionellt odlad åkermark, med gifter och övergödning som

följer i dess spår, är det än värre.

Ett mindre skogsskifte – drygt en hektar – några hundra meter från mig höll till övervägande del hög naturvärdesklass, motsvarande nyckelbiotop. Dessutom fanns där en kulturell lämning i form av några av de sista synliga spåren av byns ursprungliga väg, vilken var i bruk ett antal år in på 1800-talet. Efter vissa insatser från den ideella naturvärden och Skogsstyrelsen snitslades vägresten, men inte desto mindre körde skördare och skotare sönder den, innan virkeshögarna sedermera lades tvärsöver de gamla hjulspåren i väntan på att forslas bort. Av den forna vägen syns nu ingenting. Det parti med allra högst naturvärden, framförallt knutna till en myckenhet av grov, död ved, snitslades för hänsyn efter krav från Skogsstyrelsen. Hela det resterande området avverkades, men är nu – knappt sju år senare – avverkningsanmält igen. Om syftet är att skapa ytterligare åkermark eller ett försök att förvirke plocka även den lilla hänsynsytan är oklart. Men då det förra leder till än mer gifter rakt i ån och det senare till att naturvärdena vidare decimeras, är resultatet detsamma: natur som offras för människans eviga jakt på mer. Mer av allt utom det enda som egentligen är viktigt, vill säga. Men det obegripliga släktet *sapiens* har inte förstått att prissätta (än mindre värdera i andra termer än monetära) den friska luften, den rena jorden, det helande vattnet, dessa mest grundläggande av existentiella betingelser.

För övrigt kommer man inte alltid så långt ens med pengar i näven. Skogen med den gamla vägen, liksom den på andra sidan ån – också den bitvis mäktiga rik på naturvärden, därtill med en vacker liten skogslägd insprängd bland träden – försökte nämligen jag och min bror köpa av tidigare markägare.

Först avfärdades vi av mäklaren, ty vi ägde för lite mark för att få köpa mer! (Detta kanske kan te sig obegripligt för läsare som ännu ej haft förmånen att få stängas med det stolta Lantmäteriet. Låt mig därför ge ytterligare ett exempel på samma sak: När vår mor och hennes man sålde sin jordbruksfastighet i en annan by i trakten, ville de behålla ett elva hektar stort skogsskifte vid havet. Detta fick de emellertid inte göra, då skiftet ansågs vara för litet för att få bilda egen fastighet. Inte heller kunde det knytas till vare sig deras egen sommarstuga, belägen alldeles i närheten, eller föras över på min i samma socken belägna fastighet. Som även i detta fall var för liten för att kunna växa sig större.)

Efter visst dividerande med Lantmäteriet utverkades ändå ett muntligt tillstånd att få försöka köpa ett eller båda skiftena. Då det skulle krävas en avstyckning från stamfastigheten, ringde jag till säljaren för att resonera med honom runt detta. Det var tyvärr inte särskilt framgångsrikt: om han alls svarade i telefon, så gjorde han det så berusad att jag aldrig kunde utröna ett endaste ord av vad han sade, och så småningom gav jag och min bror upp det hela. Skogen hamnade istället i händerna på en av traktens största markägare, och den biologiskt mest värdefulla biten – den med den kvarvarande resten av byns gamla väg – avverkades omedelbart. (Och, värt att nämna igen: nu är alltså den där av Skogsstyrelsen framvingade hänsynen avverkningsanmäld.)

Ironiskt nog så krävs det inga speciella tillstånd för redan stora markägare att köpa mer mark. Vad detta gör med byarnas strukturer, maktförhållanden och, inte minst, med den rika mångfald av olika brukningssätt av jord och skog som LRF, Centern med flera brukar framhålla som bevis på den svenska modellens förträfflighet, tycks inte alls vara något som det funderas på i sammanhanget. I en grannby ägs 65% av all mark av en och samma person.

På väg till Bäverdalen brukar jag alltid se till att passera det numera enda exemplaret av talticka jag känner till i mitt omedelbara närområde; tickan sitter där som en kär gammal vän och jag känner mig ofelbart en aning gladare när jag ser den på något slags vis nästan lysa mellan stammarna. Framme vid trädet vill jag försiktigt känna både på den och tallens åldriga bark, en hälsningsritual mellan besläktade arter bortdrivna av samhället. Må det vara mig förlåtet om detta låter högrävande i överkant.

I en annan del av byn såldes för några år sedan en stor gård; jag minns inte siffrorna exakt, men det

rörde sig om kanske 100 hektar skog, bostadshus samt övriga byggnader, och en prislapp på drygt sex miljoner. Stora delar av skogen var biologiskt värdefull, men därför också i marknadsekonomiska termer bedömd som ”avverkningsmogen”. En vän och naturvårdare, som gjort oerhörda insatser för skogen i norra Västerbotten, hade snitslat ett antal 300-åriga tallar och försökte tappert få den vid utförarna Norra Skogsägarna anställde virkesköparen att spara dessa. Denne ansåg att detta inte alls lät sig göras, eftersom de nya fastighetsägarna ”ju måste ha råd att renovera köket”.

Magnituden av uttalandet är för mig fortfarande svår att omfamna intellektuellt; på plan efter plan smiter argumentet undan min förmåga att förstå vad det var han egentligen sade. Det blir heller inte lättare av att jag råkar veta att bostadshuset redan var utrustat med ett fullt fungerande kök. Men det är på dessa lokala mikroplan vi enklast kan se vad vi människor är, och anser oss vara: stående över naturen, värda mer än alla andra arter, alltid med rätt att skaffa vad vi vill när vi vill, konsekvenserna oaktade. Äganderätten ger oss i rådande vulgärtolkning frikort till snart sagt vilka handlingar som helst.

Virkesköparen, fastighetsägarna – ingen av dem har någon aning om det egentliga priset på det nya köket, och även om jag aldrig sett det vet jag ändå att interiörens färg är blodröd.

II.

Det fanns en katt som hette Katten Skatten. En vårvinterdag för femton år sedan kom hon fram under granarna, upp på bron, snodde något hjälpligt ätbart ur en öppen kompostbehållare, sedan sprang hon tillbaks till granarna. Mönstret upprepades några gånger och vi försökte finna något annat än kompost att bjuda henne på. Tyvärr var tillgångarna magra, men den kalla havregrynsgröt som blivit över sedan vår frukost tycktes ändå smaka bättre än de något äldre rester hon tidigare ätit. Hon var liten, avmagrad, tilltufsad. Ett öra var förfruset, svansspetsen hade ett brott. Hon var oerhört skygg, men inom bara någon dag var vi bästa vänner och jag skulle kunna skriva en bok om den kärlek jag kände – och känner – för henne.

Några gånger följde Katten Skatten med oss ned i skogen för att plocka blåbär. Hennes lilla kropp försvann fullständigt under det frodiga bärriset, men så fort någon av oss tvåbenta satt oss ned hoppade hon upp i närmast belägna knä, lade sig till rätta och började spinna alldeles oerhört högt. Även om vi ofta blev kvar på backen ett bra tag efter att de därifrån nåbara bären tagit slut fick vi ibland resa på oss, men Katten Skatten avvaktade bara stilla tills någon på nytt hukat sig och hon kunde återta en knäplats, snusandes vidare och så utomordentligt tillfreds med allting omkring sig. Dagar som dessa skimrar likt blekta fotografier i mitt huvud, på det märkliga vis där minnena är både alldeles nära, nästan greppbara, och avlägsna, långsamt glidandes bort ur synfältet. Ofta när jag passerar den här delen av skogen stannar jag upp ett tag, tittar på oss som vore vi ännu kvar där, som hördes ännu Katten Skattens kurrande mellan träden. Blundar jag kan jag se henne komma fram ur blåbärriset, hon stryker sig mot mina ben, och sedan går vi hem tillsammans.

Enligt rekommendationer till björnrädda ska man vara högljudd i skogen, låta björnarna veta att man är där. Det är säkerligen en klok strategi, men för mig har det alltid känts fel att ta med mig mina ljud och oljud ut i skogen, jag lämnar hellre kvar mitt mänskliga jag i skogsbrynet och vandrar vidare en smula vildare, friare, lättare. Inte för att jag tror att skogen och dess invånare för den skull ser på mig som något annat än just människa, men det är viktigt för mig ändå. Bara på så vis kan jag till fullo uppgå i det större som naturen alltid varit för mig, det som inte med enkelhet låter sig beskrivas men som känns som milda elektriska darrningar i kroppen: signaler som säger att nu, nu är det på riktigt – nu är du i den *verkliga* världen.

En gång när jag ensam plockat blåbär på just den plats där vi tidigare varit med Katten Skatten, och jag under lång tid suttit alldeles stilla mellan två höga tuvor, min gängliga kropp misstänkt likt en

senvuxen gran, min andning nästan utplånad, min doft lika delar myrvatten och skvattram, väcktes jag till liv av distinkta ljud – stumma dunsar steg upp ur marken, grenar knäcktes. En sekund senare sprang en älgko och hennes kalv förbi på bara någon meters håll, utan att se mig.

Många år senare är Katten Skatten borta, alldeles säkert så ock älgkon och kalven. Skogen där vi allihopa befann oss en kort stund i livet står ännu kvar, en liten spillra mellan hyggena. Jag är också kvar, förvisso äldre och mer uppgiven, men jag känner ändå att detta måste berättas.

Jag vet dock inte *vad* det är jag berättar, förstår inte fullt ut angelägenheten jag känner – det är till stor del subjektiva upplevelser jag skriver om, mina högst personliga intryck. Men det är likaså för de andras räkning: för djurens, skogens, åns, myrens skull. Jag bor här, jag är en människa, även om jag helst inte vill kännas vid det, med därpå följande mänskliga privilegier. Jag måste tala för oss alla som önskar något annat, de nu döda inbegripna. De var mina käraste kamrater. (Och otvetygligheten till trots, jag tror att det är något viktigt jag försöker formulera.)

III.

Den redan omtalade ån utgör i väster gränsen mellan de byar som jag respektive min bror bor i. Jag flyttade hit 2004 och de första två åren såg jag om våren rävar i stort sett varje kväll, inte sällan alldeles vid huset. En sådan kväll kom en av Katten Skattens söner och hämtade mig, det var tydligt att det var av största vikt att jag följde med honom till andra sidan huset. När vi kom dit stod hans bror nos mot nos med en räv, båda tycktes helt avspända men nyfikna på varandra. Rävsnar sprang iväg så fort den fick syn på mig. På ett annat sorts tillståndspan har den alltid stannat kvar.

Någonstans i mina gömmor finns en kassett med en låt jag aldrig gjorde färdig, men jag minns den väl eftersom jag på den primitiva porta-inspelningen bland annat spelade fiol, ett instrument jag på inte vis behärskar, men den oförmågan fyllde där en funktion: ljudet var skevt, det gnisslade oroligt och närpå en smula hemsökt. Låten hette ”Me and my brother the fox”.

När min pappa skulle begravas hade jag bett begravningsentreprenören att lägga ned en rävtand i kistan; vi hade starkt rekommenderats att inte ha en öppen kista, så jag kunde tyvärr inte utföra den rituella gärningen själv.

Det kan tyckas som att dessa tre korta berättelser är alltför fragmentariska för att fylla något syfte, men jag valde dem bland många andra för att de förhoppningsvis illustrerar att rävar är viktiga för mig.

Lyfter jag för en gångs skull huvudet från det introspektiva läge där det annars lätt tenderar att fastna, är jag väl medveten om att rävsnar – precis som alla andra arter - även är viktig i ett åtskilligt större sammanhang: som en aktör i den tätt vävda abstraktion kristna refererar till som skapelsen, eller som en nyckelfigur bland andra i vad mer sekulära människor skulle beskriva som ett fungerande ekosystem. (Jag, gravt okristen, letar personligen efter något – en tanke, ett begrepp, en förlösande klarsyn - som kan förklara naturen på ett vis som inrymmer både det själsligt gåtfulla, vilket jag anser är en komponent i det vilda och otämjda, och det komplexa men åtminstone i teorin greppbara system som ekologer och biologer helhjärtat lutar sig mot.) Kontentan är oavsett livsåskådning denna: rävar är betydelsefulla.

Därför har det gjort mig beklämd och ledsen att jag efter de inledande åren knappt alls sett någon räv här. Om så sker känns det närmast exotiskt. Att viltstammars storlekar fluktuerar helt naturligt förklarar på intet vis den påfallande diskrepansen mellan vad som var och vad som är.

Något som däremot hjälper till att förklara nedgången är följande: Min bror flyttade 2014 till en gård i grannbyn. Bland det första en av de övriga byborna sade till honom var att ”Grabben där borta, han är duktig han. Bara i sommar har han skjutit 47 rävar.”

En jägare, en sommar, 47 rävar. Jag är oförmögen att i ord beskriva vad jag anser om detta, men jag kan berätta att bödeln i fråga är blott en av en handfull ytterligt idoga jägare i de två byarna, och utan att förlora mig i talrikare detaljer så känner jag för egen del inte längre att den lokala bristen på rävar är ett särskilt stort mysterium.

Min brors gård är nutilldags omgärdad av mer kalhyggen än skog. Jag frestas att travestera Olav H. Hauge: Ingen räv och ingen skog. Hur ska det då gå?

Min bys östra gräns löper över ett berg. När jag var barn var vi ofta där och plockade svamp och mina minnen från dessa oräkneliga dagar har mer att göra med ett lockande bilvrak, en bortsprungen hund och de spännande äventyr branta berg alltid kan erbjuda, än något som handlar om höga naturvärden. Men jag vet nu att skogen på berget bar på just sådana skatter: gamla träd, gott om död ved och sällsynta arter. Idag finns förstas nästan ingenting kvar, det är så det är i vårt land. Men tillvägagångssättet i just det här fallet är värt att titta närmare på.

År 2015 inventerades området och 150 hektar som konstaterades bestå av skyddsvärd skog rapporterades in. 100 av dessa var dessutom sammanhängande. Tre år senare utsattes skogen för omfattande sanering av de höga naturvärdena, så kallad omvänd naturvårdsgallring. Den ideella naturvården upptäckte detta och slog larm till både länsstyrelsen och Skogsstyrelsen.

Länsstyrelsen ville inte ingripa då de menade att området saknade tillräckligt högt inslag av död ved, en bedömning de på outgrundligt vis kommit fram till vid fältbesök under vintertid, när snön låg en dryg meter djup.

Skogsstyrelsen å sin sida lyckades sent omsider - tack vare en engagerad tjänsteperson som åkte till berget i strid med ledningens krav - avbryta pågående massaker och klassade ett 13 ha stort område som nyckelbiotop. Trots att detta är en synnerligen liten del av skogen har beslutet överklagats två gånger, och med den oklarhet som för närvarande omgärdar nyckelbiotoperna kan det nog sägas föreligga stor risk att också dessa 13 hektar snart är ett hygge. Ytterligare en mindre nyckelbiotop finns i området, samt några små områden som klassats som objekt med naturvärde. Av den övriga skogen på berget, en gång så rik på såväl höga som mycket höga naturvärden, är nu omfattande delar - 40 hektar - avverkningsanmälda.

Så skär vi av ytterligare en del av oss själva, till förmån för den enskilda människans sinnrika sätt att navigera runt lagar och förordningar i syfte att gynna sina högst privata ekonomiska intressen. Utom syn- och hörhåll hittas myndigheterna, vanligen sysselsatta med något helt annat. Inte sällan sitter de i knäet på näringslivet; kanske läser de senare en saga för de förra om hur bruttonationalprodukten alltid måste prioriteras. Måhända byter de plats ibland, skiftar rollerna lite så att det ska framstå som en progressiv, snabbfotad symbios för nationens bästa. Men den skövlade skogen på berget, den kommer inte tillbaka oavsett hur snabbt det hoppas mellan tuvorna i regeringskansliet eller Svenskt näringslivs lokaler. I mitt eget hus sitter jag, stillsamt ilsken, blinkandes åt poeten: Det finns snart inte kvar ett endaste träd att hänga gärningsmännen i, skulle man råka känna för att ta lagen i egna händer.

Jag har skrivit det förr, men det är värt att påtala igen: den svenska landsbygden är en industri.

Åkrarna, skogarna - industriella ytor. Verktygen, redskapen, fordonen - industriella produkter.

Förädlingen, tillverkningen - industriella processer. Men människorna, djuren, växterna, var finns det någon plats för oss? Knappast ens den mest förhårdade industrimagnat torde hävda att vi är annat än biologiska varelser, så varför vill vi - individer och hela samhällen - reducera oss själva, våra liv, till något som snarare påminner om döda ting på de industriella avskrädeshögarna?

Jag har letat i decennier nu efter ett svar på den frågan och per automatik memorerar jag sådant jag läser eller hör om saken, inte i förhoppning att dessa minnen en dag ska hjälpa mig att förstå, för det kommer jag aldrig att göra, utan för att de på något vis bistår mig i konsten att uthärda. Strax efter jul fann jag i John Steinbecks Vredens druvor följande:

”I Mellersta Västern och Södra Västern hade det funnits en enkel agrarbefolkning som inte

förändrats genom industrialiseringen, som inte använt maskiner i jordbruket och inte erfarit vilken makt maskiner i privat ägo innebär och vilka faror de medför. De hade ännu ett sinne öppet för det löjliga i ett industrialiserat liv.”

Det hade kunnat vara en lämplig slutkläm på dessa rader, ett slags uppmuntrande rop som ekar över kalhyggerna och de döda åkrarna: Du är inte ensam! Vi stod där du står nu, vi gjorde också motstånd! Känn vår samlade styrka i ryggen, vi skall återta jorden från maskinerna, från industrierna, från kapitalismen och släppa livet fritt igen!

Men så blev det förstås inte, Steinbeck var alltför klarsynt för att låta simpel romantik färga bokens sargade karaktärer. Nästa mening börjar således ”Och så kom maskinerna plötsligt och vräkte dem undan”.

Jens Unosson

2022-04-20